

PRÁVNÍ ROZHLEDY

ČLÁNKY

Rodinné právo v novém občanském zákoníku

Doc. JUDr. Zdeňka Králíčková, Brno*

Přijetím nového občanského zákoníku došlo k naplnění poválečné lidskoprávní doktríny, která se historicky ustálila v západní Evropě. Nový občanský zákoník na řadě míst provádí ustanovení Listiny základních práv a svobod, která promítá do podústavního práva. To se týká i rodinného práva, které sleduje soulad také s evropským řádem lidských práv.

I. Úvodem

Tak jako v mnoha ostatních postkomunistických státech, i v České republice se zásadní změny rodinného práva očekávaly až ve vazbě na rekodifikaci občanského práva. Pokusů o vytvoření nového kodexu soukromého práva bylo v průběhu let několik, stejně tak idejí a hlavních zpracovatelů. Nicméně, společným znakem všech pracovních verzí bylo, že rodinné právo, od r. 1949 zakotvené v samostatném kodexu, mělo být začleněno do nového občanského zákoníku a rodinný kodex měl být zrušen. Tím měla být překonána léta ideologicky zdůvodňovaná odvětvová samostatnost rodinného práva.

Po dlouhém, tzv. přechodném, období byl v r. 2012 přijat nový občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb. – „NOBČZ“), který rodinné právo začleňuje na důstojné místo.

Materie věnovaná rodinnému právu je umístěna do druhé části nového občanského zákoníku.¹ V souladu s věcným záměrem tak dochází ve vazbě na zrušení zákona o rodině (zákon č. 94/1963 Sb. – „ZOR“) k překonání výše uvedené odvětvové samostatnosti rodinného práva podle sovětského modelu, trvajícím u nás více než 50 let,² k návratu ke kořenům daným obecným zákoníkem občanským a k poválečnému pojetí subjektivních lidských práv. Tímto počínem je také opuštěna sovětská doktrína „rodinněprávního vztahu“ jako společenského vztahu „regulovaného“ normami rodinného práva, a to ve prospěch subjektivních rodinných práv a jejich ochrany.³

Samozřejmě, termín „vztah“, či juristicky přesněji „poměr“, nelze z právního jazyka zcela eliminovat. I v budoucnu se bude hovořit např. o vztazích mezi manžely, rodiči a dětmi, poručníky a poručenci apod. Nikdo se však nebude vážně zabírat „předmětem přímým či ne-

přímým těchto vztahů“,⁴ ale zejména problematikou subjektivních práv a povinností, jejich nositelstvím, výkonem, ochranou apod. Tak to ostatně vyplývá již přes dvacet let z pojetí daného Listinou základních práv a svobod.⁵

Přiklonění k osvědčené evropské koncepci Rady Evropy nelze spojovat jen s opuštěním doktríny „právního vztahu“ a se systematickou nového kodexu soukromého práva, ale zejména s jeho obsahem. Lze říci, že nový občanský zákoník ctí tradiční hodnoty evropské křesťansko-židovské kultury. Jednotlivé rodinněprávní instituty však obsahují i některé významné novinky, které v evropských kodexech mají dlouhodobě své místo díky lidskoprávnímu úmluvám, judikatuře Ústavních soudů i Evropského soudu pro lidská práva⁶ a v neposlední řadě i akademickým aktivitám, zejména z pera Komise

* Autorka je docentkou Právnické fakulty MU v Brně.

- 1) Nový občanský zákoník upravuje tzv. nepravou retroaktivitu. Zákon stanoví, že není-li dále uvedeno jinak, řídí se ustanoveními tohoto zákona i právní poměry týkající se práv osobních, rodinných a věcných; jejich vznik, jakož i práva a povinnosti z nich vzešlé přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona se však posuzují podle dosavadních právních předpisů (§ 3028 odst. 2 NOBČZ). Zvláštní režim je stanoven např. pro osvojení (§ 3035 NOBČZ) a společné jmění manželů (§ 3038 NOBČZ).
- 2) K tomu zejména Eliáš, K. Co nového doma? Rodinné právo v novém občanském zákoníku, in Eliáš, K., Havel, B., Bezouška, P., Šustrová, D. Občanské právo pro každého. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 162 a násl.; jde-li o další nejnovější literaturu věnovanou také rodinnému právu, viz Bezouška, P., Piechowiczová, L. Nový občanský zákoník. Nejdůležitější změny. Olomouc: Anag, 2013, s. 107 a násl. a další literaturu tam citovanou.
- 3) Srov. Telec, I. Subjektivní práva rodinná. Právní rozhledy, 2012, č. 3, s. 77 a násl. Autor tradičně třídí subjektivní práva rodinná zejména na práva osobní a majetková, absolutní a relativní, a zabírá se jejich ochranou.
- 4) K tomu srov. Macur, J. Občanské právo procesní v systému práva. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1975, s. 138, 139, kde je uvedeno, že „odvětví rodinného práva splňuje komplexní kritéria samostatnosti právního odvětví“ s odkazem – mimo jiné – na „charakteristický předmět“ a „zvláštní strukturu“.
- 5) K funkci základních práv v obecné rovině srov. Wagnerová, E. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 10 a násl.
- 6) V podrobnostech viz Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2012.

pro evropské rodinné právo (CEFL).⁷ Některá nova jsou však dílem náhody, např. zmínka o náhradním mateřství (srov. § 804 NOBČZ).

Následující řádky jsou věnovány nejvýznamnějším institutům⁸ nového českého rodinného práva ve vazbě jak na *tradice*, tak *evropské trendy*, byť se traduje, že rodinné právo zrcadlí portrét rodiny té které země a je nejméně vhodné pro příliš mnoho změn a jakékoli sblížení.⁹

II. O principech nového rodinného práva

Ačkoli je rodinnému právu v novém občanském zákoníku věnována zejména samostatná část druhá,¹⁰ je třeba její normy *interpertovat a aplikovat* také ve vazbě na *část první, tj. obecnou část, kde jsou zakotveny základní principy, hodnoty, východiska, interpretační a aplikační pravidla*.¹¹ V této části je dále upravena i *ochrana soukromých práv, předvídatelnost soudních rozhodnutí a svépomoc* (srov. díl 3, § 12, 13, 14 NOBČZ).

Za velmi významné považují ustanovení, ve kterém nový občanský zákoník výslovně zakotvuje *doktrínu horizontálního působení ústavního práva* (§ 2 odst. 1 NOBČZ). Tím ctí lidskoprávní dimenzi občanského, resp. rodinného práva.¹² Jde o hodnotu, která je mnohými familiaristy považována za *klíčovou* již od přijetí celé řady mezinárodních úmluv, zejména Radou Evropy, především *Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod* („*Úmluva*“). Nový občanský zákoník tak stanoví, že každé ustanovení soukromého práva lze vykládat jenom *ve shodě s Listinou základních práv a svobod a ústavním pořádkem vůbec*, se zásadami, na nichž sám spočívá, jakož i s trvalým zřetelem k hodnotám, které se tím chrání. Rozejde-li se výklad jednotlivého ustanovení pouze podle jeho slov s tímto příkazem, musí mu ustoupit (viz § 2 odst. 1 NOBČZ).

V literatuře bylo uvedeno, že nový občanský zákoník upravuje určitý *typ pravé retroaktivity svých prvních 14 ustanovení*, s konstatováním, že se *de facto* o žádnou retroaktivitu nejedná, neboť prvních 14 ustanovení obsahuje pravidla, která jsou obsažena i v současné úpravě, jen se na ně často zapomíná (byť je Ústavní soud často připomíná).¹³ Zákon totiž stanoví, že i na práva a povinnosti, které se posuzují podle dosavadních právních předpisů, se použijí ustanovení části první hlavy I (§ 3030 NOBČZ).

Jde-li tedy o principy nového občanského zákoníku aplikovatelné pro rodinné právo, nejen prvních 14 ustanovení, především je třeba říci, že je stanoveno, že *uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného* (§ 1 odst. 1 *in fine* NOBČZ). Konkrétním rozvedením této zásady může být např. nové *civilistické pojetí definice bydliště člověka*, založené na *fakticitě* (§ 80 NOBČZ), a v jeho návaznosti *nová koncepce rozhodování rodičů ve věci určení místa bydliště dítěte v rámci rodičovské odpovědnosti* (§ 858 NOBČZ). Administrativní evidence osob je v těchto záležitostech irrelevantní.

Nový občanský zákoník klade dále důraz na uplatňování *autonomie vůle*. Stanoví, že nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázána jsou ujednání porušující *dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti* (§ 1 odst. 2 NOBČZ). Lze říci, že touto díky je zcela *překo-*

nána doktrína úplné kogentnosti rodinného práva, vyjma zejména statusových norem upravujících vznik a zánik manželství, založení a popírání rodičovství apod. Autonomie vůle se v rodinném právu ve velkém rozsahu projevuje zejména ve věci *manželského majetkového práva* (§ 708 a násl. NOBČZ). Nicméně, i zde lze nalézt smysluplné *limity*, např. jde-li o *zvláštní režim věci tvořících obvyklé vybavení rodinné domácnosti* (§ 698 NOBČZ) či *tzv. nedisponovatelnost rodinným obydlím* (§ 747 NOBČZ).

V neposlední řadě je třeba zmínit i výslovně zakotvení *zákazu zneužití práva* (§ 8 NOBČZ), *zákazu působení bezdůvodné újmy* (§ 3 odst. 1 NOBČZ), *zákazu výkladu a použití právního předpisu v rozporu s dobrými mravy* (§ 2 odst. 3 NOBČZ), *ochrany poctivého jednání a dobré víry* (§ 7 NOBČZ). To může mít význam, např. jde-li o přiznání či trvání práva na výživné¹⁴ či při posuzování práv a povinností muže a ženy po prohlášení manželství za neplatné (§ 686 NOBČZ) či deklarování jeho zdánlivosti (§ 679 NOBČZ). Dodejme, že termín *dobrá víra* je uveden i na mnoha místech části druhé NOBČZ; za zdůraznění stojí především výslovná *ochrana dobré víry nezletilého dítěte* (§ 879 NOBČZ). Termín *dobré mravy* je použit např. v rámci úpravy manželského práva, a to ve vazbě na *slušnost* (srov. § 691 odst. 2 NOBČZ).

Nový občanský zákoník dále výslovně hovoří o *subsidiární možnosti uplatnění analogie a principů spravedlnosti a zásad*, na kterých spočívá, tak aby se dospělo se zřetelem ke zvyklostem soukromého života a s přihlédnutím ke stavu právní nauky i ustálené rozhodovací praxi k dobrému uspořádání práv a povinností (§ 10 NOBČZ).

Pro rodinné právo mají však klíčový význam především ustanovení, která zakotvují, že soukromé právo chrá-

7) V podrobnostech viz <http://ceflonline.net>.

8) *Komise pro evropské rodinné právo* byla založena v r. 2001 s cílem harmonizovat rodinné právo v Evropě. Jde-li o priority, lze je shrnout slovy: *rozvod a výživovací povinnost po rozvodu, rodičovská (z)odpovědnost, manželské majetkové právo*. K získání „*common core*“ sloužilo vypracování promyšlených dotazníků, jejich zodpovězení oslovenými akademiky, vyhodnocení závěrů mezinárodních konferencí, další komparativní výzkum a zejména abstrakce. Hlavní zpracovatelé se nezaměřovali jen na „*law in books*“, ale také na „*law in action*“ a na základě různých přístupů k vybraným právním otázkám koncipovali velmi obecně formulované „*better law*“, resp. *Principy evropského rodinného práva*, o kterých měli za to, že napomohou k harmonizaci rodinného práva v Evropě. Mnoho z počínů *Komise pro evropské rodinné právo* bylo publikováno: národní zprávy jednotlivých národních referentů, vlastní *Principy evropského rodinného práva* a důkladné komentáře k nim, komparatistické studie atd. K tomu viz poznámky č. 26, 31 a 50.

8) K tomu srov. *Janečková, E., Horálek, V.* Encyklopedie pojmů nového soukromého práva. Praha: Linde, 2012.

9) K tomu *Králíčková, Z.* České rodinné právo ve světle evropských harmonizačních tendencí. Právník, 2012, č. 12, s. 1161–1184.

10) Nesmí se však zapomínat ani na jiné části kodexu, např. ustanovení upravující osoby blízké (§ 22 NOBČZ), zastoupení členem domácnosti (§ 49 a násl. NOBČZ), či kupř. ochranu proti neoprávněnému zásahu do jména člověka či rodiny (§ 78 NOBČZ).

11) V podrobnostech srov. *Telec, J.* Poctivost a důvěra, dobrá víra, dobré mravy, veřejná morálka a veřejný pořádek. Právní rozhledy, 2011, č. 1, s. 1–6. Z nejnovější literatury srov. *Melzer, F., Tégl, P. a kol.* Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1–117. Praha: Leges, 2013.

12) Blíže viz *Králíčková, Z.* Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva. Brno: Masarykova univerzita, 2000.

13) Tak *Bezouška, P., Piechowiczová, L.*, op. cit. sub 2, s. 23.

14) K tomu viz blíže *Hurdík, J., Králíčková, Z.* Možnost uplatnění zákazu zneužití ve vztazích výživného, in *Dvořák, J., Winterová, A.* Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2009, s. 213–224.

ní *důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí své rodiny nebo lidí jemu blízkých* takovým způsobem, jenž nepřivodí bezdůvodně újmu druhým (§ 3 odst. 1 NOBčZ). S ohledem na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, zejména k čl. 8 Úmluvy, chránícímu soukromí a rodinný život, *nelze rodinu vnímat tradičně tak, jak ji definoval obecný zákoník občanský, ani pojímat jako nukleární rodinu v duchu různých sociologických teorií, ale širěji, jako jakýkoli – např. i zcela neformální – poměr nejméně dvou lidí, bez ohledu na věk a pohlaví, mezi kterými existuje citové pouto a mnohdy také společná domácnost.*

Dále je významné, že je v novém občanském zákoníku výslovně stanoveno, že soukromé právo spočívá zejména na následujících zásadách (§ 3 odst. 2 NOBčZ):

- a) každý má právo na ochranu svého života a zdraví, jakož i svobody, cti, důstojnosti a soukromí;
- b) rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany;
- c) nikdo nesmí pro nedostatek věku, rozumu nebo pro závislost svého postavení utrpět nedůvodnou újmu; nikdo však také nesmí bezdůvodně těžit z vlastní neschopnosti k újmě druhých;
- d) daný slib zavazuje a smlouvy mají být splněny, včetně smluv, resp. dohod mezi manžely, rodiči nezletilých dětí navzájem, pěstouny a rodiči nezletilých dětí apod.

Jakkoli se mohou výše uvedená obecná ustanovení nového občanského zákoníku a jeho zásady jevit jako nadbytečné, mám za to, že bylo třeba je zakotvit. Vytváří prostor pro nové nazírání rodinného práva, jeho hodnot. Zejména *zákaz diskriminace, ochrana slabší strany, solidarita* apod., jsou klíčovými pojmy, které budou pro interpretaci a aplikaci norem nového rodinného práva významné. Samozřejmě, *slabší stranou může být kdokoli*, nejen nezletilé dítě, jak je *tradičně* traktováno.¹⁵

Vedle výše uvedených obecných principů rodinného práva je třeba zmínit i *zvláštní principy, ovládající klíčové instituty rodinného práva*, např. princip *rozlučitelnosti manželství* (§ 755 NOBčZ), který je rozvedením obecného principu, dle kterého „*nikdo nemůže být nucen setrvávat ve společenství*“, či *nespotřebního charakteru výživného*, jež mají povinnost poskytovat rodiče svým dětem (§ 915, 917 NOBčZ; k tomu níže). Pokud jde o možné střety obecných či zvláštních principů, uplatní se *teorie poměrování cíle a prostředku*, poměrně hojně využívaná Ústavním soudem a Evropským soudem pro lidská práva.

III. O manželství, nesezdaném soužití a registrovaném partnerství

1. Obecné úvahy

Manželství je v novém občanském zákoníku *tradičně* umožněno uzavřít *pouze muži a ženě*. Je stanoveno, že manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je *založení rodiny, řádná výchova dětí* – byť manželství uzavírají i lidé, kteří nejsou tzv. v produktivním věku – a *vzájemná podpora a pomoc* (§ 655 NOBčZ), což plně reflektuje zásadu *solidarity*. Ačkoli je manželství charakterizováno slovem „trvalost“, rozvod je legitimním způsobem jeho ukončení.

Jakkoli nový občanský zákoník poskytuje výslovnou ochranu rodině založené manželstvím [srov. § 3 odst. 2 písm. b) NOBčZ], výše bylo předznamenáno, že i neformální svazky muže a ženy, resp. jakýchkoli osob, požívají ochrany, a to ve vazbě na *Úmluvou* garantované právo na respekt k soukromí a rodinnému životu (čl. 8 Úmluvy ve spojení s § 2 odst. 2 NOBčZ odkazujícím na ústavní pořádek vůbec). Je také nutné konstatovat, že mají-li muž a žena dítě, jsou *ex lege* nositeli rodičovské odpovědnosti (viz § 865 NOBčZ, a to bez ohledu na svéprávnost, k tomu § 868 NOBčZ) a zákon je nikterak nediskriminuje proti rodičům dítěte, kteří uzavřeli manželství.

Věcný záměr nového občanského zákoníku i jeho mnohé pracovní verze obsahovaly také *zapsané partnerství osob téhož pohlaví*.¹⁶ V průběhu legislativních prací však převážil konzervatismus, v jehož důsledku byly normy upravující statusový svazek osob stejného pohlaví z návrhu vyňaty. *Zvláštní zákon*, který upravuje registrované partnerství (zákon č. 115/2006 Sb.), *zůstane v účinnosti i nadále*. Dodejme jen, že v mnohém jsou práva a povinnosti registrovaných partnerů obdobné právům a povinnostem manželů (např. vzájemná vyživovací povinnost), v řadě aspektů jsou totožné s postavením neformálních svazků (např. neexistence manželského majetkového společenství, tj. společného jmění manželů, neexistence společného nájmu k bytu *ex lege* vznikem partnerství, nemožnost společně osvojit nezletilé dítě či stát se společnými pěstouny apod.). Ze společných ustanovení se podává *pravidlo obdobného užití* ustanovení o manželství a právech a povinnostech manželů pro registrované partnerství a partnery s výjimkou části druhé (srov. § 3020 NOBčZ). Toto pravidlo však není důsledně dodržováno, neboť např. při vymezování okruhu osob blízkých jsou registrovaní partneři v zákoně zmíněni výslovně (§ 22 NOBčZ).

2. Uzavření manželství

Je všeobecně známo, že pro komunistické rodinné právo byl typický obligatorní civilní sňatek, kriminalizace duchovních celebrujících církevní sňatek před civilním obřadem apod. Byť došlo ke znovuzakotvení církevního sňatku do českého právního řádu záhy po r. 1989, v novém občanském zákoníku měl být dle věcného záměru a mnoha pracovních verzí upraven pouze sňatek civilní, a to s odkazem na evropské standardy.¹⁷ Nicméně, v průběhu legislativního procesu byla ustanovení týkající se církevního sňatku do nového kodexu soukromého práva zapracována. Snoubenci tak mohou jak dle stávající, tak nové právní úpravy uzavřít manželství *oběma formami, jak civilní, tak církevní* (§ 657 NOBčZ).

Sňatečným obřadem v obou případech musí předcházet tzv. *předodдавkové řízení* před matričním úřadem, ve kterém se zkoumá především:

15) Tak Králíčková, Z. Ochrana slabší strany v rodinném právu. Právník, 2011, č. 4, s. 362–377.

16) K tomu srov. Eliáš, K., Zuklínová, M. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha: Linde, 2001.

17) O evropských standardech však v této věci nelze vůbec hovořit. Kromě Německa či Nizozemska, kde je skutečně obligatorní civilní sňatek zakotven, je třeba zohlednit i jiné země, např. Velkou Británii, Itálii či Řecko, severské země a v neposlední řadě země bývalého sovětského bloku, včetně států bývalého Sovětského svazu, kde došlo po pádu železné opony k plné rehabilitaci církevního sňatku.

- a) pohlaví snoubenců,¹⁸
- b) věk snoubenců - zásadně 18 let, výjimečně 16 let,¹⁹
- c) zákonné překážky manželství, mezi které *tradičně* náleží existence jiného manželství či registrovaného partnerství, příbuzenství v řadě přímé a mezi sourozenci a nově také existence poručenství či jiné formy péče o dítě, dále omezená svěprávnost v této oblasti (§ 673 a násl. NOBČZ, viz zejména vazbu na duševní poruchu, § 57 NOBČZ).

Manželství je uzavřeno okamžikem, kdy snoubenci veřejně a slavnostně v přítomnosti dvou svědků prohlásí či i jinak projeví svoji sňatečnou vůli, že spolu vstupují do manželství (§ 656, 659 NOBČZ).²⁰ Zápis do matriční knihy manželství má pouze evidenční význam.

Jde-li o *přijmení po uzavření manželství*, ve vazbě na předchozí úpravu zákon umožňuje, aby snoubenci v rámci sňatečného obřadu prohlásili, že

- a) přijmení jednoho z nich bude jejich přijmením společným,
- b) si oba svá přijmení ponechají,²¹ nebo
- c) přijmení jednoho z nich bude jejich přijmením společným, a ten, jehož přijmení nemá být přijmením společným, bude ke společnému přijmení na druhém místě připojovat své dosavadní přijmení (§ 660 NOBČZ).²²

Pokud by došlo k porušení zákonem stanovených požadavků pro uzavírání manželství, zákon je *sankcionuje* dle závažnosti problému:

- a) *režimem zdánlivého manželství (matrimonium putativum)*, které nastává *ex lege* (§ 677 a násl. NOBČZ), např. v případě, kdy církev neměla zvláštní oprávnění, resp. nebyly splněny takové náležitosti, na kterých je třeba bezvýhradně trvat (viz § 677 odst. 1 *in fine* NOBČZ), nebo
- b) *režimem neplatného manželství (non matrimonium)*, o kterém musí soud rozhodnout (srov. § 680 a násl. NOBČZ), např. v případě bigamie či příbuzenství (§ 685 NOBČZ).

3. Práva a povinnosti manželů

Práva a povinnosti manželů jsou i v novém občanském zákoníku vymezeny *tradičně*. Zákon stojí na rovnosti muže a ženy v manželství, rodině a společnosti vůbec, a to v návaznosti na předchozí úpravy.²³ Manželé si jsou navzájem *povinni úctou, jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svou důstojnost, podporovat se, udržovat rodinné společenství, vytvářet zdravé rodinné prostředí a společně pečovat o děti* (§ 687 NOBČZ), *vzájemně se zastupovat* (§ 696 NOBČZ) a *společně obstarávat záležitosti rodiny* (§ 693, 694 NOBČZ). Jako *novinku* zákon stanoví, že každý z manželů má právo na to, aby mu druhý manžel *sděil údaje o svých příjmech a stavu svého jmění, jakož i o svých stávajících i uvažovaných pracovních, studijních a podobných činnostech*. S tím dále souvisí ustanovení, dle kterého je každý z manželů povinen při volbě svých pracovních, studijních a podobných činností *brát zřetel na zájem rodiny, druhého manžela a nezletilého dítěte*, které nenabýlo plné svěprávnosti a které žije spolu s manžely v rodinné domácnosti, a popř. dalších členů rodiny (§ 688, 689 NOBČZ).

Jde-li o *majetkové aspekty* manželství, nový občanský zákoník především parafrázuje předchozí úpravy, když stanoví, že každý z manželů *přispívá na potřeby života rodiny a rodinné domácnosti podle svých osobních*

a majetkových poměrů, schopností a možností tak, aby životní úroveň všech členů rodiny byla zásadně srovnatelná. Poskytování majetkových plnění má stejný význam jako *osobní péče o rodinu a její členy* (§ 680 NOBČZ). Vedle povinnosti přispívat na potřeby rodiny upravuje zákon také *vzájemnou vyživovací povinnost mezi manžely v rozsahu práva na shodnou životní úroveň* (§ 697 NOBČZ).

Novinkou je širší uplatnění *institutu obvyklého vybavení rodinné domácnosti* (§ 698 NOBČZ), jehož obdoba byla do našeho právního řádu zavedena v r. 1998. V návaznosti na změnu koncepce zákon stanoví pro *movité věci* tvořící obvyklé vybavení rodinné domácnosti *kogentně zvláštní režim*, a to bez ohledu na jejich výlučné vlastnictví či spoluvlastnictví (podílové či bezpodílové, srov. § 1117 NOBČZ, srov. také § 1236 NOBČZ upravující společenství jmění).²⁴ Není tak důležité vlastnictví (např. i třetí osoby), ale *účel*, tedy zda věc či věci slouží potřebám manželů, rodiny jako celku či jednotlivých jejích členů. Zákon stanoví, že bez ohledu na (spolu)vlastnictví věcí, které slouží běžně nezbytným životním potřebám rodiny a jejích členů, *potřebuje jeden z manželů k nakládání s nimi soublas druhého manžela*; to neplatí, jedná-li se o věc zanedbatelné hodnoty. Manžel se může dovolat *neplatnosti právního jednání*, jímž druhý manžel s věcí, která je součástí obvyklého vybavení rodinné domácnosti, naložil bez jeho souhlasu (§ 698 ve spojení s § 586 NOBČZ). Dojde-li k *faktické odluce* manželů (ať už dobrovolně či nikoli), zákon stanoví *pravidlo* zakládající povinnost vydání věcí náležejících do výlučného vlastnictví manžela, který opustil rodinnou domácnost (§ 699 odst. 1 NOBČZ), a *výjimku* z tohoto pravidla ve vazbě na společné nezletilé dítě manželů

18) Jde-li o transsexuály, zákon upravuje změnu pohlaví v § 29 NOBČZ tak, že změna pohlaví člověka nastává chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů. Má se za to, že dnem změny pohlaví je den uvedený v potvrzení vydaném poskytovatelem zdravotních služeb. Změna pohlaví nemá vliv na osobní stav člověka, ani na jeho osobní a majetkové poměry; manželství nebo registrované partnerství však zaniká. Podrobnosti stanoví *zákon o specifických zdravotních službách* (zákon č. 373/2011 Sb.).

19) Výjimky jsou stanoveny zejména v § 672 NOBČZ, dle kterého manželství nemůže uzavřít nezletilý, který není plně svěprávný. Soud může ve výjimečných případech povolit uzavření manželství nezletilému, který není plně svěprávný a dovršil 16 let věku, jsou-li pro to důležité důvody. Dále, dle § 37 odst. 1 NOBČZ, navrhne-li nezletilý, který není plně svěprávný, aby mu soud přiznal svěprávnost, soud návrhu vyhově, pokud nezletilý dosáhl věku 16 let, pokud je osvědčena jeho schopnost sám se žít a obstarat si své záležitosti a pokud s návrhem souhlasí zákonný zástupce nezletilého. V ostatních případech soud vyhově návrhu, je-li to z vážných důvodů v zájmu nezletilého.

20) Pokud jde o uzavření manželství prostřednictvím zástupce, smí být pouze na jedné straně (viz § 669 odst. 1 NOBČZ).

21) Ponechají-li si snoubenci svá dosavadní přijmení, prohlásí při sňatečném obřadu také, které z jejich přijmení bude přijmením jejich společných dětí (§ 661 NOBČZ). Děti tak nemohou mít zdvojená přijmení.

22) Jde-li o zdvojená přijmení manželů, jako připojované může být zvoleno pouze první přijmení (srov. § 662 odst. 1 NOBČZ).

23) Srov. znění § 106 odst. 1 zákona č. 121/1920 Sb., kterým se uvozují ústavní listina Československé republiky, ve znění: „*Výsady poblaví, rodu a povolání se neuznávají.*“

24) Srov. dále přechodná ustanovení, zejm. § 3038 NOBČZ, kde je stanoveno, že věci náležející k obvyklému vybavení rodinné domácnosti přestávají být dnem nabytí účinnosti tohoto zákona součástí společného jmění. Toto ustanovení je nepochybně reakcí na skutečnost, že dle úpravy rušené novým občanským zákoníkem bylo možné společné jmění manželů jen „*zúžit*“ až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti, nikoli však zcela zrušit, tak jak stanoví nová úprava (viz § 717, § 729 a násl. NOBČZ).

(§ 699 odst. 2 NObčZ). Ochrana vyplývající z posuzovaného zvláštního režimu zaniká se zánikem manželství.

Obsah institutu obvyklého vybavení rodinné domácnosti upraveného v rámci manželského majetkového práva v části druhé NObčZ je širší než v případě práva pozůstalého manžela na nabytí věcí tvořících jen základní vybavení rodinné domácnosti, i když není dědicem (viz § 1667 NObčZ).

Tyto zákonné pojmy vystihují objektivizační bledisko, které v zásadě vyjadřuje průměrné poměry v místě a čase (srov. např. termín cena obvyklá). V případě dokazování lze orientačně přihlídnout k údajům státní statistické služby či k jiným obdobným údajům, resp. k odbornému posouzení, zejména u hraničních stavů, anebo lze vycházet z důkazu obecnou zkušeností.

Jde-li o účel, oba instituty chrání rodinu jako celek (a také ekonomicky slabšího) a navazují na obecné principy vyjadřující rodinnou solidaritu, byť se mohou jevit jako omezující výlučné vlastnické právo. Tato limitace vlastnického práva je však hodnotově plně odůvodněná. K tomu srov. i nová ustanovení omezující např. (spolu)vlastníka domu nebo bytu z realizace svého práva dispozic (§ 747 NObčZ) či přímo bydlení ve vazbě na domácí násilí (§ 751 a násl. NObčZ).

Další novinkou jsou ustanovení upravující rodinný závod²⁵ (§ 700 NObčZ), za který se považuje závod, ve kterém společně pracují manželé nebo alespoň s jedním z manželů i jejich příbuzní až do třetího stupně nebo osoby s manželými sešvagřenými až do druhého stupně a který je ve vlastnictví některé z těchto osob. Na ty z nich, kteří trvale pracují pro rodinu nebo pro rodinný závod (bez společenské či pracovní smlouvy), se hledí jako na členy rodiny zúčastněné na provozu rodinného závodu. Důsledkem je skutečnost, že tyto osoby se podílejí na zisku z něho i na věcech z tohoto zisku nabytých, jakož i na přírůstcích závodu v míře odpovídající množství a druhu své práce. Vzdát se tohoto práva může jen osoba plně svéprávná osobním prohlášením (§ 701 NObčZ). Má-li být rodinný závod rozdělen při dělení pozůstalosti soudem, má na něj člen rodiny zúčastněný na jeho provozu přednostní právo (§ 704 odst. 1 NObčZ). Obecně lze říci, že se nejedná o žádný nový typ podnikání, ale o zvláštní případ obchodního závodu, o věc hromadnou. Účelem tohoto institutu je ekonomická, resp. mnohdy i existenční ochrana členů rodiny trvale pracujících pro rodinu a rodinný závod.

Klíčovým institutem manželského majetkového práva je společné jmění manželů („SJM“). Nová právní úprava tak navazuje na předchozí úpravu z r. 1998, která nahradila institut bezpodílového spoluvlastnictví manželů. Není bez zajímavosti, že základním institutem manželského majetkového práva dle obecného zákoníku občanského byl režim odděleného jmění manželů. Návrat k této tradici nebyl předmětem odborného diskurzu.

Jde-li o jednotlivosti, na prvním místě je v novém občanském zákoníku upraven zákonný režim nabytého jmění, jehož součástí je to, čeho nabyt jeden z manželů nebo čeho nabyli oba manželé společně za trvání manželství, s dále uvedenými výjimkami.

Do SJM tak nepatří (§ 709 odst. 1 NObčZ) to, co

- a) slouží osobní potřebě jednoho z manželů;²⁶
- b) nabyt darem, děděním nebo odkazem jen jeden z manželů, ledaže dárce při darování nebo zůstavitel v pořízení pro případ smrti projevil jiný úmysl;

- c) nabyt jeden z manželů jako nábradu nemajetkové újmny na svých přirozených právech;
- d) nabyt jeden z manželů právním jednáním vztahujícím se k jeho výlučnému vlastnictví;
- e) nabyt jeden z manželů nábradou za poškození, zničení nebo ztrátu svého výhradního majetku.

Ve vazbě na přechodná ustanovení netvoří SJM to, co nabyt jeden z manželů podle právních předpisů o restituci majetku (blíže viz § 3040 NObčZ).

Součástí SJM je zisk z toho, co náleží výhradně jednomu z manželů. Součástí SJM je také podíl manžela v obchodní společnosti nebo družstvu, stal-li se manžel v době trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva (§ 709 odst. 2 NObčZ). Jde-li však o účast ve společnosti, v souladu s publikovanými názory²⁷ mám za to, že se na současném stavu nic nemění, tedy že spoluvlastnictví podílu nezakládá členství ve společnosti či družstvu.

Součástí SJM jsou také dluhy převzaté (nikoli však vzniklé jinak, např. ex lege z titulu vyživovací povinnosti či z protiprávního činu, srov. také § 732 NObčZ) za trvání manželství, ledaže

- a) se týkají majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů, a to v rozsahu, který přesahuje zisk z tohoto majetku, nebo
- b) je převzal jen jeden z manželů bez souhlasu druhého, aniž se přitom jednalo o obstarávání každodenních nebo běžných potřeb rodiny (§ 710 NObčZ).

Nová úprava umožňuje nejen modifikace zákonného režimu nabytého jmění, ale i vytvoření smluveného režimu (§ 716 NObčZ) a založení režimu odděleného jmění (§ 729 NObčZ). Novinkou je možnost smluvně uspořádat i poměry pro případ zániku manželství jak rozvodem, tak smrtí, a to dědickou smlouvou (§ 718 odst. 2 NObčZ). Snoubenci i manželé tak mohou učinit kdykoli: před uzavřením manželství i po jeho vzniku. Zákonodárce tím plně respektuje principy autonomie vůle, který byl v úpravě z 60. let zcela potlačen. Smluvní strany musí dodržet formu veřejné listiny. Žel, tzv. zastřešující, tradiční pojmenovaná předmanželská či manželská smlouva v novém kodexu chybí.²⁸

Zápis smluv o manželském majetkovém režimu do veřejného seznamu je fakultativní (§ 721 NObčZ). Dojde-li ke zveřejnění smlouvy, nemá účinky pouze inter partes, ale erga omnes, neboť zákon stanoví, že je-li do veřejného seznamu zapsáno právo k věci, neomlouvá nikoho neznalost zapsaného údaje (§ 980 NObčZ). Úpravu v novém kodexu v této věci doplňuje tzv. doprovodná legislativa, zejména novela zákona o notářích a jejich čin-

25) Důvodová zpráva hovoří o inspiraci italskou úpravou, institutem *im-presa familiare*. Viz Eliáš, K. a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. Ostrava: Sagit, 2012, s. 305–306.

26) Věci sloužící výkonu povolání nejsou ze zákonného režimu vyňaty od r. 1998. Jen na okraj, Principy evropského rodinného práva ve věci manželského majetkového práva tyto věci ze společenství vyjímají, a to s ohledem na *common core* v Evropě. K tomu v detailech viz Boele-Woelkt, K., Ferrand, E., González-Beilfuss, C., Jänterä-Jareborg, M., Lowe, N., Martiny, D., Pintens, W. Principles of European Family Law Regarding Property Relations Between Spouses. Antwerpen-Oxford: Intersentia, 2013, Principle 4:19 Reserved property, bod e).

27) Tak Bezouška, P., Piechowiczová, L., op. cit. sub 2, s. 115.

28) K tomu kriticky Králíčková, Z. Předmanželská smlouva de lege lata a rekonstrukce českého rodinného práva. Právní rozhledy, 2003, č. 6, s. 263–270.

nosti (zákon č. 358/1992 Sb. – „NotŘ“). Zavádí termín „*evidence listin o manželském majetkovém režimu*“ (§ 35d NotŘ) a „*seznam listin o manželském majetkovém režimu*“ (§ 35j NotŘ). Do rejstříku vedeného elektronicky Notářskou komorou se zapisují (fakultativně) notářské zápisy o smlouvách a (obligatorně) rozhodnutí soudu ve věci manželského majetkového režimu. Manželé se jich pak *mohou dovolat vůči třetím osobám i tehdy, když tyto osoby nebyly s jejich obsahem seznámeny* (srov. § 35l odst. 1 větu druhou NotŘ). Přístup do rejstříku má, resp. vydání opisů smluv či rozhodnutí anebo potvrzení o jejich neexistenci vydá kterýkoli notář (srov. § 35l odst. 3 NotŘ).

Ochrana ekonomicky slabšího manžela a třetích osob je v novém občanském zákoníku zakotvena výslovně v samostatném ustanovení tak, že smlouva o manželském majetkovém režimu *nesmí svými důsledky vyloučit schopnost manžela zabezpečovat rodinu a nesmí se svým obsahem nebo účelem dotknout práv třetí osoby*, ledaže by se smlouvou souhlasila; tato smlouva uzavřená bez souhlasu třetí osoby *nemá vůči ní právní účinky* (§ 719 NOBČZ). Za velmi významné považují, že zákon v této věci dále stanoví, že pokud vznikl dluh jen jednoho z manželů za trvání SJM, může se věřitel při výkonu rozhodnutí uspokojit i z toho, co je ve SJM (§ 731 NOBČZ). Dále poukazují na *převratné novinky*, inspirované mnohými evropskými právními řády. Zákon stanoví, že *jestli vznikl dluh jen jednoho z manželů proti vůli druhého manžela, který nesouhlas projevil vůči věřiteli bez zbytečného odkladu poté, co se o dluhu dozvěděl, může být SJM postíženo jen do výše, již by představoval podíl dlužníka*, kdyby bylo SJM zrušeno a vypořádáno (podle § 742 NOBČZ). To platí i v případě povinnosti manžela plnit výživné nebo jde-li o dluh z protiprávního činu jen jednoho z manželů nebo v případě, že dluh jen jednoho z manželů vznikl ještě před uzavřením manželství (§ 732 NOBČZ).

Také zakotvení ustanovení chránících *rodinné bydlení* je významné, neboť předchozí úpravy tento problém bagatelizovaly. Lze říci, že soukromoprávní ochrana rodinného obydlí je tradiční výbavou evropských právních řádů. Samozřejmě, pokud je rodinné obydlí ve SJM, je postavení manželů rovnoprávné a ochranu mu poskytuje především výše analyzovaná úprava. Pokud nikoli, je situace ekonomicky slabšího manžela řešena tak, že nová právní úprava upravuje *tzv. odvozený právní důvod bydlení*. Zákon stanoví, že *je-li obydlím manželů dům nebo byt, k němuž má jeden z manželů výhradní právo umožňující v domě nebo bytě bydlet, a je-li to jiné právo než závazkové, vznikne uzavřením manželství druhému manželu právo bydlení* (§ 744 NOBČZ). Má-li k domu nebo bytu jeden z manželů *výhradní závazkové právo*, zejména nájemní právo, vznikne uzavřením manželství k domu nebo bytu oběma manželům *společné nájemní právo* zajišťující rovnost práv a povinností (§ 745 NOBČZ). Nicméně, *smluvně může být ujednáno odlišně* (§ 745 odst. 2 NOBČZ), což je plně v souladu s obecným principem *autonomie vůle* v soukromém právu.

V návaznosti na výše uvedené zákon upravuje také *zákaz dispozic s rodinným obydlím* v obdobném duchu jako v případě institutu věcí tvořících obvyklé vybavení rodinné domácnosti (§ 698 NOBČZ, viz výše). Má-li alespoň jeden z manželů *právo nakládat s domem nebo bytem, ve kterém se nachází rodinná domácnost manželů nebo rodiny*, a tohoto domu nebo bytu je k bydlení

manželů nebo rodiny nezbytně třeba, musí se *zdrzet ušeho a předejít všemu, co může bydlení znemožnit nebo obzortit*. Manžel zejména nesmí bez souhlasu druhého manžela takový dům nebo byt zcizit nebo k domu, jeho části nebo k celému bytu zřídít právo, jehož výkon je neslučitelný s bydlením manželů nebo rodiny, ledaže zajistí manželovi nebo rodině po všech stránkách obdobné bydlení s bydlením dosavadním. Jedná-li manžel bez souhlasu druhého manžela v rozporu s tímto pravidlem, může se tento manžel *dovolat neplatnosti takového právního jednání* (§ 747 ve spojení s § 586 NOBČZ). Mají-li manželé společné nájemní právo k domu nebo bytu, ve kterém se nachází rodinná domácnost manželů nebo rodiny, platí výše uvedený zákaz obdobně (srov. § 748 NOBČZ). Tato ustanovení, přibližující novou českou právní úpravu rodinného obydlí blíže k evropským standardům a jsou plně v souladu s obecnými principy zakotvenými v části první NOBČZ (viz výše).

V neposlední řadě je třeba zmínit i nová *soukromoprávní ustanovení proti domácímu násilí*.²⁹ Zákon stanoví, že pokud se stane další *společné bydlení* manželů v domě nebo bytě, v němž se nachází rodinná domácnost manželů, pro jednoho z nich nesnesitelné z důvodu tělesného nebo duševního násilí vůči manželovi nebo jinému, kdo v rodinné domácnosti manželů žije, může soud na návrh dotčeného manžela *omezit, popř. i vyloučit na určenou dobu právo druhého manžela v domě nebo bytě bydlet* (§ 751 odst. 1 NOBČZ). Stejně lze postupovat v případě, že se jedná o manžele rozvedené, jakož i v případě, kdy manželé nebo rozvedení manželé bydlí společně jinde než v rodinné domácnosti (§ 751 odst. 2 NOBČZ), a v případě jiných osob než manželů (§ 3021 NOBČZ). Omezení, popř. vyloučení práva manžela v domě nebo bytě bydlet, určí soud nejdéle na dobu šesti měsíců. Soud na návrh rozhodne znovu, jsou-li pro to zvláště závažné důvody (§ 752 NOBČZ).

4. Zánik a zrušení manželství

Nový občanský zákoník stanoví, že manželství zaniká jen z důvodů upravených zákonem (§ 754 NOBČZ). V návaznosti na předchozí úpravy se jedná o *smrt, resp. prohlášení za mrtvého* (§ 26 NOBČZ), *rozvod* (§ 755 a násl. NOBČZ) a *nové o změnu pohlaví*, kdy manželství zaniká dnem uvedeným v potvrzení vydaném poskytovatelem zdravotnických služeb (§ 29 NOBČZ).³⁰

Jde-li o *rozvod manželství*, i nová právní úprava je založena na *kvalifikovaném rozvratu*, který byl jako jediný rozvodový důvod zakotven do zákona o rodině již v r. 1963, což bylo ve své době pokrokové. V rámci diskuse nad vládním návrhem nového kodexu soukromého práva se nepodařilo zohlednit moderní koncepci *Principů evropského rodinného práva ve věci rozvodu vytvořených Komisí pro evropské rodinné právo*, na rozdíl od *Principů evropského rodinného práva ve věci*

29) Nový občanský zákoník tímto počínem doplňuje dřívější úpravu zakotvenou zákonem č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, a zavádí institut *policejního vykazání* (10 dnů), *soudního předběžného opatření* – zejména vykazání, a pozdější novelou i zákaz tzv. stalkingu (1 měsíc s možností prodloužení až na 1 rok, bude-li zahájeno řízení ve věci samé), a zřizují *intervenční centra*. Zvláštní trestněprávní ochrana před domácím násilím byla zakotvena již zákonem č. 91/2004 Sb. V podrobnostech viz Králíčková, Z., Zatecká, E., Dávid, R., Korňel, M. Právo proti domácímu násilí. Praha: C. H. Beck, 2011.

30) Viz pozn. č. 18.

rodičovské odpovědnosti (k tomu níže – část IV.6). Nový občanský zákoník tak neupravuje rozvod dohodou manželů (tzv. *konsenzuální rozvod*),³¹ ale stanoví, že manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů *blužboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení* (§ 755 odst. 1 NObčZ). Soud, který rozhoduje o rozvodu manželství, *zkoumá zásadně existenci rozvratu manželství, a přitom zjišťuje jeho příčiny* (§ 756 NObčZ). Teorie hovoří o *tzv. sporném rozvodu*.

Nicméně, pokud jsou manželé ve věci rozvodu *ve shodě*, je-li podán *návrh společně*, resp. *druhý se k návrhu připojí*, soud *příčiny rozvratu nezjišťuje*, pokud dojde *v rámci jednání a zásadně na základě výsledku manželů* (nikoli jen na základě listinných důkazů či účasti advokátů u jednání) *k závěru, že shodně tvrzení manželů, jde-li o rozvrat manželství a o záměr dosáhnout rozvodu, je pravdivé* (§ 757 NObčZ). V tomto případě *tzv. nesporného rozvodu*, který navazuje na předchozí úpravu (srov. § 24a ZOR ve znění novely z r. 1998), dále musí být splněny tyto náležitosti:

- a) ke dni zahájení řízení o rozvod *trvalo manželství nejméně jeden rok a manželé spolu déle než šest měsíců nežijí*;
- b) manželé, kteří jsou rodiči *nezletilého dítěte*, které nenabylo plně svéprávnosti, se *dohodli na úpravě poměrů tohoto dítěte pro dobu po rozvodu a soud jejich dohodu schválil*;
- c) manželé se *dohodli na úpravě svých majetkových poměrů, svého bydlení a popř. výživného pro dobu po tomto rozvodu*; smlouva musí být písemná s úředně ověřenými podpisy.

Dle nové procesní úpravy není odvolání přípustné v případech, kdy bylo společnému návrhu na rozvod manželství vyhověno (srov. § 395 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, „ZŘS“).

Tak jako předchozí úprava novelizovaná v r. 1998, i nová úprava zakotvuje *tzv. klauzule proti tvrdosti* (§ 755 odst. 2 NObčZ). Zákon stanoví, že přesto, že je soužití manželů rozvráceno, nemůže být manželství rozvedeno, byl-li by rozvod v rozporu:

- a) *se zájmem nezletilého dítěte manželů*, které nenabylo plně svéprávnosti, který je dán zvláštními důvody, přičemž zájem dítěte na trvání manželství soud zjistí i dotazem u opatrovníka jmenovaného soudem pro řízení o úpravu poměrů k dítěti na dobu po rozvodu, nebo
- b) *se zájmem manžela*, který se na rozvratu porušením manželských povinností převážně nepodílel a kterému by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma s tím, že mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství, ledaže manželé spolu již nežijí alespoň po dobu tří let.

Mají-li manželé *nezletilé dítě*, které není plně svéprávné, soud manželství nerozvede, dokud nerozhodne o poměrech dítěte v době po rozvodu manželů (§ 755 odst. 3 NObčZ). Soud péče o nezletilé může *rozhodnout nebo schválit dohodu rodičů ve věci výlučné péče jednoho z rodičů, střídavé péče a péče společně* (§ 907 NObčZ); u společné péče se vyžaduje souhlas obou rodičů dítěte. Je třeba zdůraznit, že oba rodiče dítěte jsou zásadně nositeli práv a povinností plynoucích z rodičovské odpovědnosti (srov. § 865 a násl. NObčZ) a rozhodnutí o porozvodové péči znamená pouze to, *s kým bude dítě žít ve společné domácnosti*.

5. Právní důsledky zániku a zrušení manželství

Zánik či zrušení manželství má dopad nejen do statusové sféry, ale zejména do sféry majetkové, a to bez ohledu na existenci SJM.

Pokud zanikne manželství *smrtí*, resp. prohlášením jednoho z manželů za mrtvého, *dědí jeho pozůstalý manžel v první dědické třídě společně se zůstavitelovými dětmi* (§ 1635 NObčZ). Není-li dětí, dědí pozůstalý manžel ve třídě druhé společně se zůstavitelovými rodiči a tzv. osobami spoluzijícími (§ 1636 NObčZ). V návaznosti na předchozí úpravy pozůstalý manžel *není tzv. nepominutelným dědicem*, kterému by náležel povinný díl (srov. § 1642 a násl. NObčZ). Nicméně, existuje-li závěť ve prospěch např. třetích osob, *nově pozůstalý manžel nabývá vlastnické právo k movitým věcem, které tvoří základní vybavení rodinné domácnosti* (§ 1667 NObčZ), *a vzniká mu právo na výživné z pozůstalosti* (§ 1666 NObčZ). Obdobně tomu bylo dle obecného zákoníku občanského. Zvláštní ochrana je pozůstalému manželovi zajištěna ve vazbě na bydlení. Zákon upravuje *přechod společného nájmu bytu ex lege* (§ 766 NObčZ) a *možnost soudu zřídit pozůstalému manželovi věčné břemeno bydlení, pokud pečuje o nezletilé dítě, a to na dobu určitou a za úplatu odpovídající obvyklému nájmu* (§ 767 odst. 2 NObčZ).

Bylo-li manželství zrušeno *rozvodem*, je především třeba *vypořádat SJM*. Jako pravidlo stanoví zákon *dohodu rozvedených manželů*. Pokud k dohodě nedojde, rozhodne ve věci *soud*, a to na základě *kvantitativních i kvalitativních kritérií*, např. zájmu nezaopatřených dětí či míry zásluh o nabytí a udržení majetkových hodnot náležejících do SJM (§ 742 NObčZ). Není-li do tří let od rozvodu uzavřena dohoda ani podán návrh k soudu, uplatní se *zákonná nevyvratitelná domněnka* (§ 741 NObčZ).

Jde-li o *bydlení manželů* pro dobu po rozvodu, záleží, na základě jakého právního důvodu se manželské bydlení realizovalo. Pokud bylo *rodinné obydlí ve SJM*, uplatní se *to, co bylo řečeno výše ve vazbě na jeho vypořádání*. Jestliže se jednalo o *společný nájem bytu manžely*, manželé jej mohou zrušit *smlouvou anebo se obrátit na soud*, který při rozhodování o zrušení společného nájmu stanoví *také způsob náhrady za ztrátu práva* a zohlední např. realitu nezaopatřeného dítěte a stanovisko pronajímatele apod. (§ 768 odst. 1 NObčZ). Jestliže byl např. jeden z manželů *vylučným vlastníkem rodinného obydlí*, rozvodem druhému z manželů zanikl *tzv. odvozený důvod bydlení* a soud může rozhodnout o povinnosti se *vystěhovat* (§ 769 NObčZ).

Výživovací povinnost mezi rozvedenými manžely je upravena *odlišně* od předchozí právní úpravy. Základním předpokladem je *zásadně stav odkázanosti na výživu*, resp. *neschopnost samostatně se živit*. Nově ale zákon stanoví, že *tato neschopnost samostatně se živit musí mít původ v manželství nebo v souvislosti s ním* (srov. § 760 odst. 1 NObčZ). Další novinkou je *výčet faktorů* (§ 760 odst. 2 NObčZ), které má soud zohlednit při rozhodování o *přiměřené výživě*. Soud tak vezme na zřetel,

31) K tomu srov. Boele-Woelki, K., Ferrand, F., González-Bellfuss, C., Jänterä-Jareborg, M., Lowe, N., Martiny, D., Phtens, W. Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses. Antwerpen-Oxford: Intersentia, 2004, zejm. Principle 1:4 Mutual consent.

jak dlouho rozvedené manželství trvalo a jak dlouho je rozvedeno, jakož i zda

- a) si rozvedený manžel neopatřil *přiměřené zaměstnání*, přestože mu v tom nebránila závažná překážka;
- b) si rozvedený manžel mohl výživu zajistit *řádným hospodařením s vlastním majetkem*;
- c) se rozvedený manžel podílel za trvání manželství *na péči o rodinnou domácnost*;
- d) se rozvedený manžel nedopustil vůči bývalému manželce nebo osobě mu blízké činu povahy *trestného činu*; nebo
- e) je dán jiný obdobně *závažný důvod*.

Právo na výživné pro dobu po rozvodu zaniká až uzavřením nového manželství oprávněným, resp. smrtí povinného či oprávněného. Dojde-li *k podstatné změně poměrů*, může soud rozhodnout o snížení, zvýšení či zrušení výživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely.

I nová právní úprava zakotvuje právo na *tzv. sankční výživné v rozsahu stejné životní úrovně*. Manžel, který rozvrátil manželství převážně nezapříčinil nebo s rozvodem nesouhlasil a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma, může navrhnout, aby soud stanovil výživovací povinnost bývalého manžela i v takovém rozsahu, který zajistí, aby rozvedení manželé měli v zásadě stejnou životní úroveň. Právo rozvedeného manžela na výživné lze v tomto případě *povyšovat za důvodné jen po dobu okolnostem přiměřenou, nejdéle však po dobu tří let od rozvodu* (§ 762 NOBčZ).

IV. O příbuzenství a rodičovství především

1. Obecné úvahy

Nový občanský zákoník stanoví, že *příbuzenství je vztah osob založený na pokrevním poutu anebo vzniklý osvojením* (§ 771 NOBčZ), které je chápáno jako *statusová změna* (srov. § 794 a násl. NOBčZ).³²

Novou právní úpravu *pokrevního rodičovství* lze charakterizovat jako *tradiční*. Její základ je dán *filozofií*, na které byl budován obecný zákoník občanský. Podle mnoha autorů se tak stalo *díky přirozenoprávní škole* mající pro vznik tohoto kodexu zvláštní význam, zejména z *humánního hlediska*.

Jde-li o *osvojení nezletilého*, je nová právní úprava v harmonii s mezinárodními standardy danými zejména mezinárodními úmluvami a judikaturou Evropského soudu pro lidská práva. Novinkou nového kodexu soukromého práva je *osvojení zletilého*, což navazuje na tradici představovanou historickými právními úpravami u nás. Je všeobecně známo, že tak jako v mnoha zemích bývalého sovětského bloku, i v Československu bylo možné osvojit pouze nezletilé dítě. Z politických důvodů byl institut osvojení zletilého opuštěn jako *„buržoazní přežitek“*. Tato slova se podávají z důvodové zprávy k zákonu o právu rodinném (zákon č. 265/1949 Sb.).

2. Mateřství

Stará římskoprávní zásada *mater semper certa est* respektující fakt porodu je v českém prostředí *tradičně* považována za základ pro vytvoření *statusového poměru matka – dítě*, ačkoli *expressis verbis* byla do právního řádu zakotvena teprve nedávno novelou zákona o rodině v r. 1998. *Přirozenoprávní myšlenka jedné*

matky a jednoho otce dítěte, plně odpovídající přírodním zákonům, je zákonodárcem ctěna i dnes, kdy *české rodinné právo dostává lidskoprávní rozměr*, nicméně lékařská věda nezná hranic (viz níže). *Matkou dítěte je žena, která dítě porodila* (§ 775 NOBčZ). Byť je nová právní úprava mateřství poměrně jednoduchá, je zcela výstižná. Je vyjádřena jako *kogentní norma*, od které se *nelze odchytilit jednostranně* (např. tzv. vzdáním se dítěte, jeho opuštěním, neprojevováním zájmu apod.), *ani smluvně* (ať už úplatně či neúplatně, altruisticky).

Základním *východiskem* statusového poměru mateřství je *fakt porodu, a to i při asistované reprodukci*. Právní matkou dítěte je žena, která dítě porodila, bez ohledu na dárcovství vajíčka. Právní mateřství je tak totožné s mateřstvím biologickým s tím, že došlo-li k dárcovství vajíček, je genetické mateřství irelevantní.³³

Jde-li o problematiku *náhradního mateřství*, předznamenejme, že v českém právním řádu není tento jev regulován, vyjma zmínky ve vazbě na osvojení mezi blízkými příbuznými (k tomu viz bod 4.1 níže).

Je nepochybné, že mateřství představuje základní statusový poměr, který má význam z pohledu celého právního řádu. Pro člověka je mateřský status klíčový. Proto je třeba – v souladu s mezinárodními závazky, zejm. s čl. 7 Úmluvy o právech dítěte – dítě záhy po porodu *registrovat* ve vazbě na jeho matku a postavit tak jeho statusové poměry najisto. Veřejnoprávní předpisy tuto povinnost stanoví jako pravidlo, zejména zdravotníkům pomáhajícím dítěti na svět. Níže však uvádím dva příklady, kdy práva dítěte ustupují právům matky. Tyto výjimky z pravidla však nejsou odbornou, ani laickou veřejností přijímány bez výhrad.

Relativní novinkou českého právního řádu, která narušuje ochranu statusových práv dítěte, je *institut utajených porodů*, upravený *zákonem o zdravotních službách* (zákon č. 372/2011 Sb.), který v této věci navázal na zákon o tzv. utajených porodech z r. 2004.³⁴ Zákon stanoví, že *žena s trvalým pobytem* na území ČR, *nejednala-li se o ženu, jejímuž manželu svědčí domněnka otcovství, má právo na utajení své osoby v souvislosti s porodem* (§ 37 ZdravSl). Tato žena, jestliže hodlá v souvislosti s porodem utajit svou totožnost, předloží osobě poskytující příslušné zdravotní služby *písemnou žádost* o utajení své totožnosti při porodu, ve které též uvede, že *nehodlá o dítě pečovat*. Dítě matku má, ale nezná její totožnost, neboť je před ním v matriční knize narození utajena.³⁵ Práva biologických otců jdou víceméně stranou.

32) K tomu blíže Králíčková, Z. O příbuzenství a švagrovství. Právní rozhledy, 2013, č. 8, s. 294–298.

33) Klíčová úprava pro umělé oplodnění, resp. asistovanou reprodukci je zakotvena v *novém zákoně o specifických zdravotních službách* (zákon č. 373/2011 Sb.). Tento zákon vymezuje *základní pojmy, jako jsou asistovaná reprodukce, neplodný pár, anonymní dárci, vzájemná anonymita dárce, neplodného páru a jejich dítěte apod.*, a zejména *podmínky* pro realizaci, tedy příslušné *informované souhlasy*, ale také *různá omezení*, např. jde-li o věk či existenci příbuzenského poměru, atd.

34) K tomu blíže Hrušáková, M., Králíčková, Z. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? Právní rozhledy, 2005, č. 2, s. 53–57.

35) Dle nové právní úpravy smí dítě starší 12 let nahlížet do zápisu o svém narození (srov. § 25 odst. 3 zákona č. 301/2000 Sb.), o matrikách, jménu a příjmení, ve znění zákona č. 312/2013 Sb.).

Dalším novým společenským jevem je realita tzv. *baby-boxů*, která v ČR není žádným zákonem upravena, resp. zakázána. Zřizovatelem cca 50 schránek určených k odložení nechtěných dětí, které umožňují jejich matkám fakticky porodit anonymně v ústraní, je jistý *nadační fond*.³⁶ Pokud se nepodaří identitu matky dítěte odloženého do tzv. baby-boxu zjistit, má dítě status *nalezence*. Ne každé takto nalezené dítě má však štěstí, že je osvojeno.

3. Otcovství

I nová právní úprava určování otcovství (§ 776 až 793 NOBČZ) je založena na *třech tradičních právních domněnkách*, které vycházejí z *pravděpodobnosti (pater vero is est, quem nuptiae demonstrant)*. Lze říci, že tato úprava otcovství se v zásadě nikterak nevyvíká z *konceptu evropských zabraničních úprav*. Tyto úpravy zakotvující zákonné domněnky otcovství byly ovšem konstruovány v dobách, kdy legitimita manželského dítěte byla velmi vysoce ceněna a kdy byly metody asistované reprodukce i paternitních testů v plenkách. *První domněnka* tak svědčí *manželovi matky*, pokud se dítě narodí do manželství, resp. do 300 dnů od jeho zániku (§ 776 NOBČZ). *Druhá domněnka* respektuje *autonomii vůle rodičů dítěte* a svědčí muž, který s matkou prohlásil, že je otcem jejího dítěte (§ 779 NOBČZ). *Třetí domněnka* je založena na *souloži v tzv. kritickou dobu*: za otce dítěte neprovdané ženy se považuje muž, který s ní souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než 160 a více než 300 dnů, pokud jeho otcovství závažné okolnosti nevyklučují (§ 783 NOBČZ).

Nová právní úprava zavádí některé *novinky*, které prolamují konzervatismus charakteristický pro tuto oblast rodinného práva. Jmenovitě se jedná zejména o:

- zohlednění skutečnosti, že se občanský zákoník vrací k *institutu prohlášení za nezvěstného* (srov. § 776 odst. 1 NOBČZ), což má v kontextu první domněnky stejný význam jako úmrtí manžela matky;
- možnost tzv. *konverze první domněnky v domněnku druhou* (srov. § 777 odst. 1 NOBČZ), tedy o to, že pokud se narodí dítě v mezidobí od podání návrhu o rozvod do 300. dne po rozvodu, smí být za otce dítěte považován muž, který to o sobě prohlásí; a to za situace, kdy je jeho tvrzení ve shodě s tvrzením manžela matky, resp. bývalého manžela matky i prohlášením matky dítěte;
- zakotvení *domněnky otcovství partnera neprovdané matky* tehdy, dal-li k *umělému oplodnění souhlas* (§ 778 NOBČZ);³⁷
- nová *pravidla pro učinění souhlasného prohlášení o druhé domněnce*, jde-li o:
 - prohlášení vůbec a jeho neplatnost (§ 782 NOBČZ),
 - prohlášení nesvéprávného (§ 780 NOBČZ) a
 - prohlášení matky, která trpí duševní poruchou či je-li opatření jejího souhlasu spojeno s těžce překonatelnou překážkou (§ 781 NOBČZ);
- *rozšíření popěrné objektivní lhůty manželovi matky*, jde-li o popírání první domněnky, a to ze 3 let na 6 let od narození dítěte (viz § 785 NOBČZ);
- *rozšíření tzv. kritické doby* ze 180 až 300 dnů na 160 až 300 dnů *od umělého oplodnění* v případě jak manžela matky, tak partnera matky (§ 787 NOBČZ); obdobně v případě soulože (§ 783 odst. 2 NOBČZ);

- *možnost prominutí zmeškání popěrné prekluzivní lhůty soudem*, pokud to vyžadují zájem dítěte a veřejný pořádek (§ 792 NOBČZ);
- *možnost soudu zabývat řízení o popření otcovství ex offio*, a to v případě druhé domněnky za situace, kdy takto určený otec *nemůže být skutečným otcem dítěte a vyžaduje-li to zřejmý zájem dítěte a mají-li být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva* (§ 793 NOBČZ);
- *povinnost soudu rozhodnout o otcovství ex offio* v situaci, kdy bude soud rozhodovat ve věci *zdanlivého manželství* (srov. § 679 odst. 1 NOBČZ).

Ačkoli tak stanovily *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*³⁸ i vládní návrh nového občanského zákoníku, nová právní úprava *nezakotvuje výslovně popěrné právo dítěte*, byť nebylo v odborných komisích nikterak zpochybňováno.

Okruh aktivně legitimovaných osob k popírání otcovství je *tradiční* – jedná se *jen o matřkové rodiče dítěte*. Fakt, že v nové právní úpravě není zakotvena aktivní legitimace Nejvyššího státního zastupitelství k popírání otcovství, vítám, nicméně jsem si vědoma skutečnosti, že tato *mezera v zákoně* může vést k patovým situacím a v konečném důsledku nemusí nikomu přinášet užitek. *Práva putativního otce stála zcela mimo zájem zákonodárce*.

Dalším, kontroverzním nedostatkem nové právní úpravy je skutečnost, že soudu není výslovně dáno právo zahájit řízení *ex offio* i v případě první domněnky. Jde-li o konstrukci třetí domněnky, převážil konzervatismus, byť Ústavní soud i mnozí familiaristé nabyli přesvědčení, že její tradiční skutkový základ – soulož v kritické době – byl překonán převratným vývojem na poli genetiky.³⁹

Jde-li o procesní stránku věci, nový zákon zejména stanoví, že tzv. paternitní věci budou projednávány v *nesporném řízení ovládaném zásadou vyšetřovací* (§ 21 ZŘS). *Místní příslušnost bude dána obecným soudem dítěte* (§ 417 ZŘS). *Účastníky řízení jsou žena, která dítě porodila, dítě a muž, který o sobě tvrdí nebo o němž je tvrzeno, že je otcem dítěte (domnělý otec), nebo jehož otcovství má být popřeno* (§ 420 odst. 1 ZŘS). Tato konstrukce umožní v rámci jednoho řízení tzv. konverzi první domněnky ve druhou (§ 777 NOBČZ), stejně tak uplatňování třetí domněnky proti několika mužům (viz § 783 NOBČZ).

4. Osvojení

4.1 Osvojení nezletilého

Především je třeba říci, že nový občanský zákoník navazuje na změny, které přinesla zejména novela zákona

36) Viz www.statim.cz.

37) K zápisu do matřiky srov. § 16 odst. 3 zákona č. 301/2000 Sb., o matřikách, jménu a příjmení, ve znění zákona č. 312/2013 Sb.

38) Viz Eliáš, K., Zuklínová, M., op. cit. sub 16.

39) Srov. název ÚS z 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 978/07.

K tomu viz Schwenzen, I., Dimsey, M. Model Family Code. From a Global Perspective. Antwerpen-Oxford: Intersentia, 2006. Tento vzorový kodex z pera akademiků staví na tzv. *zamýšleném nebo cíleném rodičovství (intentional parentage)* a *potlačuje* tak systém domněnek, které jsou dle autorek poplatné době svého vzniku. Pokud by nedošlo k určení otcovství na základě uplatnění *autonomie vůle rodičů dítěte*, je třeba garantovat práva dítěte dikci „*otecm dítěte je muž určený soudem jako genetický rodič*“, v jma případech, kdy došlo k asistované reprodukci.

o rodině v r. 1998. Jednalo se o *posílení postavení přirozené rodiny dítěte, jeho rodičů, včetně nezletilých rodičů a tzv. putativního otce a jeho rodiny*,⁴⁰ apod. Pokud existuje blízký příbuzný dítěte, který je ochoten a schopen o dítě osobně pečovat, bude mít zachování rodinných vazeb zásadně přednost před osvojením cizí osobou (§ 822 NOBČZ). Dále, nový kodex soukromého práva usiluje o *harmonizaci právní úpravy s revidovanou Evropskou úmluvou o osvojení*.⁴¹ Tzv. úplně – uvážené, zpravidla již neměnné (srov. § 840 odst. 2 NOBČZ zakotvující tzv. konverzi osvojení zrušitelného v nezrušitelné po uplynutí tří let) – osvojení nezletilého, který nenabyl plně svéprávnosti před dovršením věku 18 let (srov. 30 NOBČZ), je tak především *statusovou změnou s důsledky pro celý právní řád (adoptione natura imitatur)*. Samozřejmě, v některých případech zajistí institut osvojení nezletilému dítěti i náhradní rodinnou péči.

Jde-li o jednotlivosti, nová právní úprava stanoví jako novinku požadavek *minimálního věkového rozdílu 16 let* (srov. § 803 NOBČZ a výjimky z něho), zejména však *precizuje požadavky na soubhlasy rodičů osvojovaného dítěte* (§ 809 a násl. NOBČZ), *možnost jejich odvolání* (§ 817 NOBČZ), *resp. pozbytí účinnosti* (§ 816 NOBČZ).⁴² Matka dítěte smí dát souhlas k osvojení až po uplynutí doby 6 týdnů od porodu (§ 813 NOBČZ). *Rodič dítěte mladší 16 let nesmí souhlas vůbec udělit* (§ 811 odst. 1 NOBČZ), resp. byl by zcela irelevantní a nepřihlíželo by se k němu. *Nesvéprávný rodič smí jednat jen v rozsahu svého soudního omezení* (§ 812 NOBČZ). Převratnou změnou je ustanovení, dle kterého *soud smí, pokud zbavuje rodiče rodičovské odpovědnosti, rozhodnout také o právu rodiče dát souhlas k osvojení* (§ 873 NOBČZ, srov. také § 818 odst. 1 písm. a) NOBČZ).

Z *pravidla soubhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení* zákon stanoví výjimky. *Soubhlas rodičů není vyžadován, pokud:*

- a) byl rodič zbaven rodičovské odpovědnosti a také práva dát souhlas k osvojení [§ 818 odst. 1 písm. a) NOBČZ];
- b) není *fakticky* schopen projevit svoji vůli, rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout [§ 818 odst. 1 písm. b) NOBČZ], resp. jej v tomto právu omezuje soudní rozhodnutí ve věci svéprávnosti (§ 812 NOBČZ);
- c) se rodič zdržuje na neznámém místě [§ 818 odst. 1 písm. c) NOBČZ];
- d) zjevně nemá o dítě zájem a tím *fakticky* trvale zaviněně porušuje své povinnosti rodiče (§ 819 NOBČZ); zákon od tohoto hrubého nezájmu, kdy není možná náprava, odlišuje napravitelný (odstranitelný) nezájem pomocí aktivní sociální práce; zákon konstruuje *domněnku zjevného nezájmu*, pokud nezájem trvá nejméně 3 měsíce od poučení, poradenství a pomoci ze strany státu (§ 820 NOBČZ).

Jde-li o osvojované dítě, jsou posílena jeho *participační práva* garantovaná úmluvami. Je výslovně stanoveno, že *dítě starší 12 let dává zásadně vždy soubhlas* (srov. § 806 NOBČZ) a *soubhlas smí odvolat až do rozhodnutí o osvojení* (§ 808 NOBČZ). Pokud by bylo dítě v době osvojení útlého věku, mají osvojitelé povinnost je *informovat*, jakmile to bude vhodné, nejpozději do zahájení povinné školní docházky (§ 836 NOBČZ).

Jako další novum zakotvuje zákon *prolomení zákazu osvojení mezi blízkými příbuznými*. Tradičně osvojení

bránily blízké rodinné vazby. Nově zákon stanoví, že osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v řadě přímé a sourozenci s výjimkou příbuzenství založeného *náhradním mateřstvím* (srov. § 804 NOBČZ). Dodejme, že zdravotnické právo v ČR nikdy náhradní mateřství neupravovalo a nečiní tak ani nové medicínské zákony.⁴³ *Nicméně, náhradní mateřství je realitou dnešních dnů.*

Diskuse ve věci osvojení osobami téhož pohlaví, resp. *de facto* svazky, nevedla ke změnám v koncepci právní úpravy. Ostatně, ani z judikatury Evropského soudu pro lidská práva nevyplývá, že by byl ve věci práv osob stejného pohlaví v evropských státech „*consensus*“.⁴⁴ *Společnými osvojiteli tak mohou být jen manželé*. O osvojení může žádat vedle manželů jeden z manželů, výjimečně i jiná osoba – např. pozůstalá manželka otce dítěte (§ 800 NOBČZ). S ohledem na zvláštní zákon o registrovaném partnerství se osvojitelem nesmí stát člověk, který do registrovaného partnerství vstoupil a setrvává v něm (srov. § 13 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb.).

Preadopční péče je i nadále obligatorním předpokladem pro osvojení (§ 826 NOBČZ). Zákon ji *rozšiřuje ze současných 3 měsíců zásadně na nejméně 6 měsíců* (§ 829 NOBČZ). Dítě smí do této péče svěřit *pouze soud*,⁴⁵ a to *až po uplynutí 3 měsíců* od udělení souhlasu k osvojení, neboť souhlas může rodič po tuto dobu odvolat (§ 817 NOBČZ). Je-li dítě svěřeno do preadopční péče, *pozastavuje se vyživovací povinnost rodičů*, resp. jiných osob, neboť budoucí osvojitelé mají povinnost mít dítě u sebe na vlastní náklady (§ 829 NOBČZ). Jde-li o další novinku, zákon stanoví, že po uplynutí 3 měsíců od udělení souhlasu k osvojení se *ex lege pozastavuje výkon rodičovské odpovědnosti rodičů* (§ 825 NOBČZ) a dítěti je třeba jmenovat *poručníka* (§ 928 a násl. NOBČZ). Budoucí osvojitelé mají práva a povinnosti jako v případech tzv. svěřenectví (§ 953 až 957 NOBČZ).

Od preadopční péče, která vyvolává výše uvedené důsledky, je třeba odlišit tzv. *okamžitou péči zájemců o osvojení* (§ 823 NOBČZ), o které rozhoduje také soud, a to se souhlasem rodičů dítěte (§ 823 NOBČZ) nebo autoritativně, pokud dospěje k závěru, že souhlasu rodičů nebude k osvojení pravděpodobně třeba, zejm. pro zjevný nezájem (§ 824 NOBČZ). Účelem okamžité péče, do které může být dítě svěřeno i záhy po porodu, resp. jakmile to jeho zdravotní stav dovolí, je *individuální osobní péče o dítě*, které by jinak bylo zpravidla umístěno v ústavu anebo v péstounské péči na přechodnou dobu (§ 958 odst. 3 NOBČZ). S tímto institutem je spojen velmi omezený katalog práv a povinností (§ 823

40) K tomu viz rozhodnutí ESLP *Keegan v Irsku*.

41) Viz sdělení č. 132/2000 Sb. m. s., ve znění revize ze dne 27. 11. 2008. Srov. ETC No. 58 z r. 1967 přijatou na půdě Rady Evropy. Revidované znění ze dne 27. 11. 2008 však ke dni odevzdání tohoto příspěvku do tisku nevstoupilo v platnost (září 2013). V podrobnostech viz www.coe.int.

42) Zákon umožňuje soubhlas jak *přímý, tak blanketový bez obvodu na případně budoucí osvojitele* s tím, že přímý soubhlas pozbývá účinnosti tehdy, bude-li návrh na osvojení vzat zájemcem o osvojení zpět či soudem zamítnut (§ 815 NOBČZ). *Nedojde-li k osvojení, soubhlas vždy pozbývá účinnosti uplynutím 6 let od udělení* (§ 816 NOBČZ).

43) Zákon o zdravotních službách (zákon č. 372/2011 Sb.), ani zákon o specifických zdravotních službách (zákon č. 373/2011 Sb.).

44) K tomu viz např. *Kopf and Schalk v. Rakousko*.

45) Tím dochází k odstranění dvojkoľejnosti, tedy jsou zásadně limitovány kompetence orgánů sociálně-právní ochrany dětí ve prospěch soudu.

odst. 2 NOBČZ) a zejména možnost, že dítě bude nutné vydat rodičům či rodině původu.

Za klíčovou změnu koncepce v souvislosti s důsledky osvojení považují tzv. přeměnu zrušitelného osvojení na nezrušitelné *ex lege*, pokud po právní moci rozhodnutí o osvojení nebyl do 3 let podán návrh na jeho zrušení (§ 840 odst. 2 NOBČZ). Výjimka platí pro situace, je-li osvojení v rozporu se zákonem. O nezrušitelnosti osvojení smí soud rozhodnout i před uplynutím 3 let od rozhodnutí o osvojení.

Další novinkou je možnost soudu rozhodnout o utajení osvojení (§ 837 NOBČZ) a dohledu nad úspěšností osvojení (§ 839 NOBČZ).

Jde-li o příjmení osvojeného dítěte, rigidní pravidlo změny *ex lege* je nabazeno možností soudu umožnit dítěti používat příjmení zdvojené (§ 835 odst. 2 NOBČZ).

I nová úprava umožňuje tzv. *readopci*, tedy osvojení již osvojeného dítěte (srov. § 843 NOBČZ).

4.2 Osvojení zletilého

Jak již bylo naznačeno výše, nový občanský zákoník se navrácí k osvojení zletilého, tak jak je znaly historické úpravy na našem území, např. obecný zákoník občanský, nicméně klade důraz na soulad s dobrými mravy (§ 846 NOBČZ). Vždy se jedná o statusovou změnu (srov. § 794 NOBČZ), nicméně nejde o osvojení úplné (viz zakotvení subsidiární vyživovací povinnosti vůči rodině původu v § 853 NOBČZ, zachování stávajícího příjmení, resp. možnost zdvojeného příjmení (§ 851 NOBČZ)).

Zákon rozlišuje dva typy osvojení zletilé osoby, a to a) osvojení obdobné osvojení nezletilých dětí (§ 847 NOBČZ) a b) osvojení, které není obdobou osvojení nezletilých dětí (§ 848 NOBČZ).

5. Vzájemná práva a povinnosti rodičů a dětí: přehled

Zákon v této věci vychází z mnoha principů, zejména z nezletilosti (§ 855 odst. 1 NOBČZ), solidarity, vzájemnosti, dobrých mravů, dobré víry, zákazu zneužití apod.

Některá práva a povinnosti jsou vázána jen na nezletilé děti, zejména ta, která *vyvěrají z rodičovské odpovědnosti* (viz níže).

Vedle těchto práv a povinností je třeba vymezit statusová práva a povinnosti, která jsou absolutního charakteru. Mnohá se z povahy věci týkají také jen nezletilých dětí. Jedná se především o právo a povinnost dát dítěti jméno a příjmení (§ 860 a násl. NOBČZ) a udělit soublas k osvojení (§ 809 a násl. NOBČZ). Právo založit rodičovství lze však realizovat kdykoli (zejm. § 779, 783 NOBČZ).

Zákon dále hovoří o právech a povinnostech spojených s osobností dítěte a osobní povahy (§ 856 NOBČZ); jedná se zejména o povinnost dítěte dbát svých rodičů, právo rodičů své dítě usměrňovat a povinnost dítěte se opatřením rodičů podřídit (§ 857 NOBČZ).

Významným majetkovým právem, byť vždy spojeným s daným statusovým poměrem, je zákonné právo na výživné, kterému koresponduje zákonná vyživovací povinnost (srov. § 910 a násl. NOBČZ). Dítě má dále povinnost přispívat na chod rodinné domácnosti (srov. § 886 odst. 2 NOBČZ), rodiče pak povinnost přispívat na potřeby života rodiny a rodinné domácnosti tak,

aby životní úroveň všech členů rodiny byla zásadně srovnatelná (§ 690 NOBČZ). Jedná se o práva relativní povahy.

6. Rodičovská odpovědnost

Rodičovská (z)odpovědnost je klíčovým institutem českého rodinného práva zakotveným do zákona v r. 1998.⁴⁶ Je však všeobecně známo, že i její „předchůdci“ byli od r. 1949 koncipováni na principu rovných práv a povinností matky a otce dítěte, bez ohledu na skutečnost, zda byli manželé či nikoli. To mělo význam jak v rovině osobní, tak majetkové, a to i pro případ smrti. Nicméně, zejména jde-li o výchovu dítěte, předchozí kodexy byly zahlceny ideologií a problematickými ustanoveními, která v tradičních civilních kodexech nemají místa.⁴⁷ Díky mezinárodním úmluvám a judikatuře Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva však i u nás došlo k významnému posunu. Účel rodičovské (z)odpovědnosti je tak možné vymezit jako a) ochranu nezletilého dítěte a jeho práv, včetně participačních práv,⁴⁸ a b) realizaci rodičovství jeho rodiči v harmonii s nejlepšími zájmy a blahem dítěte, s tím, že pro rodinný život zákon nestanoví „žádné modely“.⁴⁹

Za velmi významné považují, že se tvůrci nového občanského zákoníku odchýlili od věčného záměru i Principů nového kodexu soukromého práva a institut rodičovské (z)odpovědnosti zachovali, byť s některými významnými odchylkami od předchozí úpravy (§ 865 a násl. NOBČZ). Změna názvu – vypuštění písmena „z“ – je zcela nepodstatná. Důležitý je obsah. Oceňuji, že byla zohledněna většina z Principů evropského rodinného práva ve věci rodičovské odpovědnosti vytvořených Komisí pro evropské rodinné právo,⁵⁰ na rozdíl od Principů evropského rodinného práva ve věci rozvodu (viz výše). Rodičovská odpovědnost tak již není tvořena trichotomií práv a povinností rodičů, ale následujícími právy a povinnostmi rodičů: a) péče o dítě, b) ochrana dítěte, c) udržování osobního styku s dítětem, d) zajišťování jeho výchovy a vzdělání, e) určení místa jeho bydliště, f) jeho zastupování a g) správa jeho jmění (srov. § 858 NOBČZ). Tato koncepce má velký význam, zejména s ohledem na otevřenost hranic, tzv. mezinárodní únosy dětí apod.

46) Viz Haderka, J. Rodičovská zodpovědnost a související otázky od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. Právní praxe, 1998, č. 8, s. 482.

47) K tomu v obecné rovině viz Bělovský, P. Rodinné právo, in Bobek, M., Molek, F., Šimíček, V. (eds.) Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 463 a násl.

48) Podle čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, vyhlášené jako sdělení č. 104/1991 Sb., má dítě právo se vyjadřovat ke všem věcem, které se ho týkají, a jeho informovanému názoru musí být věnována patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Toto právo je rozvedeno – mimo jiné – i v novém občanském zákoníku. V obecné rovině je zakotvena domněnka, že u dítěte staršího 12 let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit (§ 867 odst. 2 NOBČZ). Věková hranice 12 let je významná i ve vazbě na osvojení (§ 806 odst. 1 NOBČZ). Jde-li o změnu příjmení, je v zákoně zakotvena věková hranice 15 let (srov. § 863 NOBČZ), navazující na díkci zákona o matrikách, jménu a příjmení.

49) K tomu srov. rozhodnutí ÚS z 20. 1. 2005, sp. zn. II. ÚS 363/03, dle kterého „z ústavněprávního pohledu není možné nadřazovat modely fungování vztahů mezi oddělenými rodiči a nezletilými dětmi, které mají orgány veřejné moci zažité, nad zájem dítěte“.

50) V detailech viz Boele-Woelki, K., Ferrand, F., González-Beilfuss, C., Jänterä-Jareborg, M., Lowe, N., Martiny, D., Pintens, W. Principles of European Family Law Regarding Parental Responsibilities. Antwerpen-Oxford: Intersentia, 2007.

Nositeli rodičovské odpovědnosti jsou *tradičně* jen *právní rodiče dítěte* (viz výše), bez ohledu na případné manželství, svéprávnost, duševní poruchu apod. Pokud soud rozhoduje o omezení člověka ve svéprávnosti, dle nové právní úpravy se musí zabývat i jeho rodičovskou odpovědností, resp. výkonem (srov. § 865 odst. 2 ve spojení s § 868 odst. 2 NOBčZ). Významná změna se týká také *nezletilých rodičů: ex lege* jsou *nositeli rodičovské odpovědnosti*, ale *výkon práv a povinností z ní plynoucích je ze zákona pozastaven*, s výjimkou povinnosti a práva péče o dítě (§ 868 odst. 1 NOBčZ). Jejich situace je tak obdobná postavení rodičů, jejichž svéprávnost byla ve věci výkonu rodičovské odpovědnosti omezena (viz § 868 odst. 2 NOBčZ). Nová právní úprava tak plně ctí přirozená, tzv. humanitární práva rodičů handicapovaných věkem či duševní poruchou, jak o nich psal Jirí Haderka⁵¹ (srov. také § 19 NOBčZ).

Od nositelství rodičovské odpovědnosti je třeba v duchu nové koncepce odlišovat její *výkon*, a to jak za situace, kdy spolu rodiče dítěte žijí, tak v situaci, kdy žijí odděleně (§ 875 a násl. NOBčZ). *Klíčovými slovy jsou zájem a blaho dítěte, dohoda, spolupráce*. Zákon dále obsahuje ustanovení, která upravují výkon rodičovské odpovědnosti po *rozvodu manželství* (§ 906 a násl. NOBčZ) a pro případ *faktické odluky rodičů* (§ 908 NOBčZ). V této věci nedochází k podstatným změnám; soud tedy může schválit dohodu rodičů či autoritativně rozhodnout jak *o individuální péči, tak péči střídavě či společně* (§ 907 NOBčZ; v případě společné péče jen tehdy, jsou-li rodiče ve shodě).

Rodičovská odpovědnost rodičů *zaniká* tehdy, když dítě dosáhne *zletilosti, resp. svéprávnosti*. Zaniká i pokud je dítě *osvojeno*, neboť na místo rodičů nastupují *osvojitelé (adoptivní natura imitatur)*. Zaniká také *smrtí rodiče či dítěte*. Je-li však dítě svěřeno do péče jen jednoho z rodičů, druhý rodič zůstává nositelem rodičovské odpovědnosti, což má význam pro výkon jednotlivých práv a povinností rodičů (viz výše). Obdobná situace nastává, rozhodne-li soud o některé z *forem náhradní (rodinné) péče, ať už pěstounské péče* (§ 958 NOBčZ), *svěřenectví* (§ 953 NOBčZ) či *ústavní výchovy* (§ 971 NOBčZ). Je třeba zdůraznit, že pokud nedojde ve věci dítěte ke statusové změně na základě osvojení, dítě zůstává nedílnou součástí své přirozené rodiny a rodiče zásadně mohou realizovat své rodičovství, práva a povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti, s dítětem se osobně stýkat apod. (viz např. § 960 odst. 2 NOBčZ).

Konečně, i nový zákon *soudu* umožňuje učinit *tzv. intervence* do výkonu či existence rodičovské odpovědnosti, a to v podobě:

- a) *pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti*: bránil-li rodiči ve výkonu jeho rodičovské odpovědnosti závažná okolnost a lze-li se domnívat, že je toho v souladu se zájmy dítěte třeba, může soud rozhodnout, že se výkon rodičovské odpovědnosti tohoto rodiče pozastavuje (§ 869 odst. 1 NOBčZ); od této situace je však třeba odlišovat pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti *ex lege* v případě nezletilých nesvéprávných rodičů (§ 868 odst. 1 NOBčZ) a rodičů, jejichž svéprávnost byla v této věci omezena (§ 868 odst. 2 NOBčZ);
- b) *omezení rodičovské odpovědnosti i jejího výkonu*: nevykonává-li rodič svoji rodičovskou odpovědnost řádně a vyžaduje-li to zájem dítěte, soud jeho rodi-

čovskou odpovědnost omezí, nebo omezí její výkon, a zároveň stanoví rozsah tohoto omezení (§ 870 NOBčZ);

- c) *zbavení rodičovské odpovědnosti*: zneužívá-li rodič svoji rodičovskou odpovědnost nebo její výkon, anebo svoji rodičovskou odpovědnost nebo její výkon závažným způsobem zanedbává, soud jej jeho rodičovské odpovědnosti zbaví (§ 781 odst. 1 NOBčZ). Spáchal-li rodič proti svému dítěti úmyslný trestný čin, nebo použil-li rodič své dítě, které není trestně odpovědné, ke spáchání trestného činu, nebo spáchal-li rodič trestný čin jako spolupachatel, návodce, pomocník či organizátor trestného činu spáchaného jeho dítětem, soud zvlášť posoudí, nejsou-li tu důvody pro zbavení rodiče jeho rodičovské odpovědnosti (§ 871 odst. 2 NOBčZ).

Vítám zakotvení *zcela nového* ustanovení, které předchází úpravy vůbec neznaly, což působilo velké problémy v praxi. Zákon nově stanoví, že před rozhodnutím soudy o *omezení rodičovské odpovědnosti* soud vždy posoudí, zda je vzhledem k zájmu dítěte nezbytné *omezit právo rodiče osobně se stýkat s dítětem*. Dojde-li ke *zbavení rodiče rodičovské odpovědnosti*, zůstává rodiči právo osobně se stýkat s dítětem jen v případě, že *soud rozhodne o zachování tohoto práva rodiči s přihlídnutím k zájmu dítěte* (§ 872). Ustanovení upravující zánik práva na styk *ex lege* může být v praxi využíváno zejména v případě hrubého zneužívání dítěte, jeho týrání, přítomnosti dítěte u domácího násilí apod. V některých případech najde využití i ustanovení, ve kterém je *zakotvena možnost soudu stanovit podmínky styku, místo i přítomnost či nepřítomnost dalších osob* (§ 888 NOBčZ).

7. Vyživovací povinnost rodičů k dětem

Vyživovací povinnost rodičů k dětem *není tradičně součástí rodičovské odpovědnosti*. Oba rodiče mají povinnost své dítě vyživovat *tak dlouho, dokud dítě nenabude schopnosti samostatně se živit* (§ 911 NOBčZ), a to v rozsahu *zásadně stejné životní úrovně* (§ 915 NOBčZ), včetně možnosti tvorby *úspor z tohoto výživného* (§ 917 NOBčZ). I nová právní úprava tak plně respektuje *princip solidarity a nespolečného charakteru výživného*, tak jak je poprvé do našeho právního řádu zakotvila novela v r. 1998. Systematicky je tato věc zařazena do pododdílu věnovanému vyživovací povinnosti mezi příbuznými (§ 910 a násl. NOBčZ). Mnoho novinek v nové právní úpravě nenajdeme, neboť zákonodárce již v r. 1998 právní úpravu vyživovací povinnosti zefektivnil, jak v rovině hmotněprávní, tak procesněprávní a trestněprávní.⁵²

Teorie i praxe si však přesto kladou mnoho otázek, zejména:

- a) jak určit příjem povinného, je-li zdrojem jeho obživy podnikání či tzv. práce načerno apod.;
- b) jak vynutit plnění vyživovací povinnosti.

Především je třeba říci, že jde-li o zjišťování příjmu povinného, klíčovou roli v této věci sehrává existence *nevyratitelné zákonné domněnky příjmu povinného*,

51) Viz Haderka, J., op. cit. sub 46.

52) V podrobnostech viz Králíčková, Z., *Telec, I. Výživné v novém občanském zákoníku*. V tisku.

zakotvená do našeho právního rádu právě v r. 1998 (nově § 916 NOBČZ), větší odvaha soudní praxe při zohledňování tzv. potenciality příjmů povinného, vazeb povinného na další příbuzné či osoby blízké (rodiče, manželka či druhá)⁵³ a v neposlední řadě odklon od veřejného práva na straně jedné (např. statusu osoby sociálně potřebné, invalidní apod.)⁵⁴ a (ne)tolerance libovůle na straně druhé.⁵⁵

Mimo část druhou NOBČZ jsou upraveny další aspekty věci, zejména *nepromlčitelnost práva na výživné* (§ 613 NOBČZ), *zákaz započtení proti pohledávce výživného pro nezletilého* (§ 1988 odst. 1 NOBČZ), nikoli však zvláštní institut úhrady plnění za jiného (k tomu srov. úpravu bezdůvodného obohacení, § 2991 a násl. NOBČZ).

Za převratné považují efektivní, byť nesystémové nové ustanovení zákona o soudních exekutorech a exekuční činnosti (§ 71a EŘ), dle kterého je možné provést *exekuci pozastavením řídičského oprávnění*.⁵⁶ Je možné říci, že tento nástroj dobře známý (nejen) z evropských právních řádů napomáhá vymahatelnosti práva u nás, eliminuje chudobu v tzv. neúplných rodinách s nezletilými dětmi apod. Zvláštní úpravu obsahuje trestní zákoník (srov. § 196a TrZ), dle kterého může soud pachatelé trestného činu zanedbání povinné výživy uložit i *přiměřené omezení, aby se zdržel řízení motorových vozidel*. Toto přiměřené omezení soud uloží zejména tehdy, je-li důvodná obava, že povinnost uhradit dlužné výživné bude mařena nebo ztěžována.

8. Poměry mezi dítětem a jeho příbuznými či osobami blízkými

Nová právní úprava je v mnoha věcech *tradiční*, např. jde-li o vzájemnou vyživovací povinnost mezi příbuznými v řadě přímé (§ 910 a násl. NOBČZ). Významnou novinkou, vycházející z mezinárodních úmluv, je zakotvení možnosti soudu *upravit styk mezi dítětem a jeho příbuznými a osobami blízkými* (§ 927 NOBČZ), tedy nikoli jen mezi prarodiči a vnuky a sourozenci. Další novinkou je výslovná *preferenční blízkých příbuzných dítěte v rámci úpravy poručenství* (§ 931 NOBČZ) a institutů náhradní rodinné péče, tj. *svěřenectví* (§ 954 odst. 2 NOBČZ) a *pěstounské péče* (§ 962 odst. 2 NOBČZ). Tyto osoby mají povinnost zásadně umožnit dítěti *osobní styk s jeho rodiči* a prohlubovat *sounáležitost dítěte se svojí rodinou* (srov. § 955, 967 NOBČZ).

V. Závěrem

Nový občanský zákoník byl přijat po dlouhém období legislativních prací a po řadě peripetií. Je jakýmsi *kompromisem zohledňujícím jak tradice, tak nové jevy, modely, tendence, trendy, a to nejen ve vyspělých evropských zemích*. Ostatně, všeobecně se má za to, že rodinné právo je poměrně konzervativní oblastí práva, která je provázaná s kulturou, náboženstvím, tradicemi. Nové české rodinné právo je tak možné charakterizovat slovem „*kontinuita*“ s předchozí úpravou, neboť k mnoha změnám jak psaného práva, tak jeho aplikace došlo záhy po r. 1989 v důsledku novel, judikatury Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva apod. Slovem „*diskontinuita*“ je možné označit zejména novinky, které přináší tzv. doprovodná legislativa.

53) Srov. nálezy ÚS z 10. 6. 2013, sp. zn. I. ÚS 4239/12: *Výše výživného na dítě se určuje s ohledem na celkovou životní úroveň jeho rodičů, bez ohledu na to, zda rodiče své finanční prostředky vydělali, či získali z jiných zdrojů, a bez ohledu na to, zda prostředky získali za jiným účelem, než je výživa dítěte. Bylo by zjevně nespravedlivé, pokud by např. otec nezletilého dítěte užíval značné sumy peněz od relativně bohatých rodičů, a žil tak na poměrně vysoké životní úrovni, zatímco jeho dítě by se na této jeho životní úrovni nemohlo podílet jen proto, že peníze otce pocházejí z jiného zdroje než vlastní vydělečné činnosti.*

54) Tak nálezy ÚS z 13. 3. 2013, sp. zn. I. ÚS 2306/12: *Dítě má právo na výživné od rodičů, pokud se nemůže žít samo. A to i přesto, že pobírá důchod a sociální dávky.*

55) Viz usnesení ÚS z 16. 6. 2011, sp. zn. III. ÚS 1303/11: *Ústavní soud zásadně nepřezkoumává zákonnost soudních rozhodnutí, a tím spíše nemůže přezkoumávat soulad soudního rozhodnutí s metodickým pokynem Ministerstva spravedlnosti (který ani není pro soud právně závazný). O porušení ústavnosti by v této souvislosti mohlo být uvažováno, pokud by se soudní rozhodování zcela vymykal běžným standardům, tedy pokud by vznikl značný (extrémní) rozdíl mezi soudem stanoveným a „tabulkovým“ výživným, aniž by pro to existovaly věcné důvody.*

56) Exekuční příkaz k pozastavení řídičského oprávnění povinného může exekutor vydat pouze tehdy, jestliže je v exekuci vymáhan dluh výživného na nezletilé dítě, a to bez ohledu na délku prodlení či výši nedoplatky. *Exekuční příkaz se doručí orgánu, který vede registr řídičů podle zvláštního právního předpisu, oprávněnému a povinnému.*

Adresný marketing a ochrana osobních údajů

Mgr. František Nonnemann, Praha*

Adresný marketing, zasílání nabídek obchodu a služeb konkrétním fyzickým osobám, z podstaty věci obsahuje i zpracování informací o konkrétních adresátech. Právní úprava zpracování osobních údajů za tímto účelem je v českém právu částečně obsažena v různých zákonech a je poměrně nejednotná. Lze však vymezit základní pravidla, která v oblasti adresného marketingu platí.

I. Úvod

Podnikání v řadě oblastí je obvykle spojeno s nabízením obchodu a služeb současným i potenciálním zákazníkům. Především s rozvojem technologií, ale i v souvislosti s technologiemi způsobenou změnou společnosti a v souvislosti s adresným marketingem stále více vystávají otázky týkající se soukromí jeho adresátů. Přímý marketing, nabízení obchodu či služeb konkrétním adresátům, je totiž v případě fyzických osob neoddelitelně spjata se zpracováním jejich osobních údajů.

Na úrovni vnitrostátního práva je oblast přímého marketingu regulována zejména zákonem o ochraně osobních údajů, zákonem o některých službách informační společnosti a zákonem o elektronických komunikacích,¹ s ohledem na konkrétní způsob marketingu nebo zdroj nezbytných informací se částečně uplatní i další právní

* Autor je zaměstnancem Úřadu pro ochranu osobních údajů. Článek vyjadřuje názor autora, nikoliv jeho zaměstnavatele.

1) Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů („OchOsÚ“); zákon č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti a o změně některých zákonů (zákon o některých službách informační společnosti), ve znění pozdějších předpisů („SInfSp“); zákon č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o elektronických komunikacích), ve znění pozdějších předpisů („EIKom“).